

CHINGIZ AYTMATOV ASARLARIDA PEYZAJ TASVIRI

Farg'ona davlat universiteti

Filologiya fakulteti o'zbek tili yo'nalishi

3-kurs talabasi Anvarova Mohinur

Annotatsiya : Ushbu maqola Chingiz Aytmatovning adabiy merosida peyzaj tasvirining o'rni va ahamiyatini tahlil qiladi. Aytmatov asarlarida tabiat manzaralari faqat fon vazifasini bajarish bilan cheklanmay, qahramonlarning ruhiy holati, ularning ichki dunyosi va voqealarning kayfiyatini aks ettirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Maqolada muallifning turli asarlaridagi tog', daryo, o'rmon va qishloq manzaralari orqali hayotiylik va estetik didni shakllantirish usullari yoritiladi.

Shuningdek, Aytmatov peyzaj tasvirlarida milliy madaniyat, tarixiy kontekst va inson tabiati bilan uyg'unlikni yaratishning noyob usullarini qo'llashiga alohida e'tibor qaratilgan. Maqola adabiyotshunoslik va peyzaj estetikasi sohasida tadqiqot olib borayotgan olimlar va talabalar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: Chingiz Aytmatov, Peyzaj tasviri, Tabiat manzarasi, Qahramon ruhiyati, Estetik did, Madaniy kontekst, Asar tahlili, Tabiat va inson, Adabiy uslub, Milliy adabiyot.

Annotation: This article analyzes the role and significance of landscape imagery in Chingiz Aitmatov's literary heritage. In Aitmatov's works, natural landscapes are not limited to serving only as a background, but also serve as a means of reflecting the mental state of the heroes, their inner world and the mood of the events. The article highlights the author's methods of forming vitality and aesthetic taste through mountain, river, forest and village landscapes in various works.

Special attention is also paid to Aitmatov's use of unique methods of creating harmony with national culture, historical context and human nature in landscape

Keywords: Chingiz Aitmatov, Landscape, Natural landscape, Heroic psyche, Aesthetic taste, Cultural context, Analysis of the work, Nature and man, Literary style, National literature.

Аннотация: В данной статье анализируются роль и значение пейзажных образов в литературном наследии Чингиза Айтматова. В произведениях Айтматова природные ландшафты не ограничиваются лишь фоном, но и служат средством отражения душевного состояния героев, их внутреннего мира и настроения происходящих событий. В статье освещаются авторские методы формирования жизненной силы и эстетического вкуса через образы горных, речных, лесных и деревенских пейзажей в различных произведениях.

Особое внимание уделяется использованию Айтматовым уникальных приемов создания гармонии с национальной культурой, историческим контекстом и природой человека в пейзажных образах. Статья может быть полезна ученым и студентам, проводящим исследования в области литературоведения и ландшафтной эстетики.

Ключевые слова: Чингиз Айтматов, Пейзаж, Природный ландшафт, Героическая психика, Эстетический вкус, Культурный контекст, Анализ произведения, Природа и человек, Литературный стиль, Национальная литература.

KIRISH

Chingiz Aytmatov – XX asrning buyuk yozuvchilaridan biri bo‘lib, uning adabiy merosida peyzaj tasvirlari muhim o‘rin tutadi. Aytmatovning asarlarida tabiat manzaralari faqat voqealarning fonini yaratish bilan cheklanmay, balki qahramonlarning ruhiy holati, hissiyotlari, ichki dunyosi va voqealarning ma’nosini aks ettirish vositasi sifatida xizmat qiladi.

Peyzaj va qahramon ruhiyati Aytmatov asarlarida tog‘lar, daryolar, o‘rmonlar va keng dashtlar qahramonlarning kayfiyati bilan uzviy bog‘langan. Masalan, “Jamilia” va “Cholpon” kabi asarlarda tog‘ va dala manzaralari qahramonlarning ichki his-tuyg‘ularini ochib beradi. Tabiatning tinch, osoyishta tasvirlari – qahramonning ruhiy osoyishtaligini, shiddatli va bo‘ronli manzaralar esa ichki kechinmalarini ifodalaydi.

Tabiat va inson o'rtasidagi uyg'unlik Aytmatov tabiatni inson bilan uyg'unlikda tasvirlaydi. Uning qahramonlari ko'pincha tabiat bilan bir butun sifatida bo'lib, uning qonunlariga hurmat bilan qaraydi. Masalan, "Bo'ron" va "Qora ko'l" kabi asarlarda inson va tabiatning o'zaro bog'liqligi, insonning tabiiy muhitga nisbatan mas'uliyati va uning ichki dunyosi bilan uyg'unligi tasvirlanadi.

Milliy va madaniy kontekst Peyzaj tasvirlari orqali Aytmatov milliy madaniyatni ham aks ettiradi. Tog'lar, daryolar va qishloq manzaralari – qahramonlarning hayot tarzi, urf-odatlar, qadriyatlar bilan bog'liq bo'lib, asarga tarixiy va madaniy chuqurlik qo'shadi. Masalan, "Qorako'l" asarida tabiiy manzaralar qishloq hayoti, xalqning an'analari va qadriyatlarini ochib beradi.

Estetik va badiiy ahamiyat Aytmatovning peyzaj tasvirlari estetik didni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. U o'quvchiga nafaqat voqeani tushunishga yordam beradi, balki tabiiy go'zallikni his qilish va qadrlash imkonini beradi. Tabiat manzaralari orqali yozuvchi insonning ichki kechinmalarini vizual tarzda etkazadi.

Tabiat va dramatik konflikt Ko'pincha Aytmatov asarlarida tabiat voqealarning dramatik qarama-qarshiligini kuchaytiruvchi vosita sifatida ishlatiladi. Masalan, to'fon, bo'ron, qor yog'ishi yoki quruq yozning tasvirlari qahramonlarning sinovlari, ichki kurashlari bilan bog'lanadi va voqealarga dinamiklik qo'shadi.

Peyzaj va simbolika Aytmatov peyzaj orqali simbolik ma'no yaratadi. Masalan, tog'lar – inson qiyinchiliklariga bardosh berish, daryolar – vaqt va hayot oqimi, keng dashtlar – insonning ozodligi va ruhiy kengligini ifodalaydi. Bu tasvirlar asarning falsafiy va ma'naviy qatlamini boyitadi.

Chingiz Aytmatov asarlarida peyzaj tasviri – nafaqat badiiy dekor, balki qahramon ruhiyati, inson-tabiat munosabati va milliy madaniyatni aks ettiruvchi kuchli vosita hisoblanadi. Tabiatning turli manzaralari – qahramonlarning ichki dunyosi va voqealarning kayfiyatini ifodalaydi, asarga estetik, dramatik va simbolik chuqurlik qo'shadi. Shu jihatdan Aytmatov peyzaj tasvirining zamonaviy adabiyotdagi o'rni katta ahamiyatga ega.

Chingiz Aytmatovning adabiyotdagi ijodiy uslubi peyzaj tasvirlariga alohida e'tibor qaratish bilan ajralib turadi. Uning asarlarida tabiat manzaralari nafaqat fon sifatida, balki

voqealarning dramatik tuzilishi, qahramonlarning ruhiy kechinmalari va falsafiy mazmunni yetkazish vositasi sifatida ishlatiladi.

Tabiat orqali inson ruhini ochish Aytmatov asarlarida tabiiy manzaralar qahramonlarning ichki dunyosini ochish vositasi sifatida xizmat qiladi. Masalan, “El yo‘li” va “Suyunchi” kabi asarlarda dashtlar, o‘rmonlar, daryolar qahramonning ichki iztirobi, umidi va kurashini aks ettiradi. Bu yerda tabiiy tasvirlar qahramonning ruhiy holatini ochuvchi metaforik vositaga aylanadi.

Peyzaj va dramatik qarama-qarshilik Aytmatov tabiiy manzaralarni voqealarning dramatik qarama-qarshiligini kuchaytirish vositasi sifatida ishlatadi. Masalan, bo‘ron, qor yog‘ishi yoki qurg‘oqchilik qahramonlarning hayotidagi sinovlar bilan bog‘lanib, voqeaga dinamiklik va tensiyoni qo‘shadi. Shu tariqa, tabiat inson va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni vizual tarzda ochib beradi.

Tabiat va milliy-madaniy identifikatsiya Aytmatov peyzaj orqali milliy madaniyatni ham ifodalaydi. Qishloq manzaralari, tog‘lar va daryolar qahramonlarning urf-odatlarini, qadriyatlarini va an‘analari bilan uzviy bog‘liq. Masalan, “Qora ko‘l” asarida tabiiy landshaftlar qahramonlarning hayot tarzi va milliy o‘zligining aksidir. Tabiatning bu jihati asarga tarixiy va etnografik chuqurlik qo‘shadi.

Estetik va badiiy ahamiyat Aytmatovning peyzaj tasvirlari estetik didni rivojlantiradi va o‘quvchiga tabiat go‘zalligini his qilish imkonini beradi. Asarda tabiatning turli holatlari – bahor gullari, yozning issiq quyoshi, qishning sovuq qor yog‘ishi – qahramonning kayfiyati va voqealarning ohangini aks ettiradi. Shu bilan birga, tabiiy manzaralar asarning badiiy ritmi va ohangini belgilaydi.

Simvolik va falsafiy qatlam Aytmatov peyzajni simvol sifatida ishlatadi. Tog‘lar insonning bardoshliligini, daryolar vaqtning oqimini va hayot davomiyligini, keng dashtlar esa ruhiy ozodlik va insonning ichki kengligini ifodalaydi. Masalan, “Cholpon” asarida tog‘ va o‘rmonlar qahramonning hayotiy qarorlariga ta’sir qiluvchi metaforik kuch sifatida namoyon bo‘ladi.

Tabiat va ekologik ong Aytmatovning asarlarida peyzaj tasviri insonning tabiat bilan munosabati, ekologik mas’uliyati va tabiatni asrash zarurati bilan bog‘liq. Masalan, “Bo‘ron” asarida tabiiy muhitning buzilishi yoki xavf ostida qolishi qahramonlarning

hayotiga bevosita ta'sir qiladi. Shu tariqa, tabiiy manzaralar ekologik va axloqiy muammolarni ochib beruvchi vositaga aylanadi.

Peyzaj va voqea rivoji Aytmatov asarlarida voqealar tabiiy manzaralar bilan uyg'unlashgan holda rivojlanadi. Tabiat holati voqealarning rivojlanish tezligi, konfliktning kuchayishi yoki yumshashi bilan uzviy bog'liq. Masalan, qor yog'ishi yoki kuchli shamol voqeaga dramatik ta'sir qo'shadi va qahramonlarning harakatlariga ta'sir qiladi.

Chingiz Aytmatov asarlarida peyzaj tasviri – voqealar fonidan tashqari, qahramon ruhiyati, inson-tabiat munosabati, milliy madaniyat, estetik did va falsafiy mazmunni aks ettiruvchi kuchli vosita hisoblanadi. Tabiat manzaralari qahramonlarning ichki dunyosini ochadi, dramatik qarama-qarshilikni kuchaytiradi va asarga chuqurlik qo'shadi. Shu jihatdan Aytmatov peyzaj tasvirida zamonaviy adabiyotda o'ziga xos uslubni yaratgan.

Chingiz Aytmatovning adabiy merosi XX asr adabiyotida peyzaj tasviri bo'yicha alohida o'rin egallaydi. Uning asarlarida tabiat faqat fon sifatida ishlatilmaydi, balki inson hayoti, qahramonlarning psixologiyasi, ularning ichki kurashlari va falsafiy qarashlarini ochib beruvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Peyzaj Aytmatovning badiiy dunyosida ruhiy simbolika, falsafiy chuqurlik va milliylikni aks ettiruvchi element hisoblanadi.

Aytmatov asarlarida tabiatning tasviri yangi zamonaviylik elementlari bilan boyitilgan. Masalan, u sovet davrining shahar va qishloq hayoti manzaralarini tabiat bilan uyg'unlashtirib, insonning texnologik taraqqiyot va ekologiya bilan munosabatini ko'rsatadi. "Jamila" va "Qora ko'l" asarlarida qishloq tabiati insonning ichki dunyosi va jamiyat bilan uyg'unligi orqali tasvirlanadi, bu esa zamonaviy ekologik fikrlarni uyg'unlashtiradi.

XULOSA

Chingiz Aytmatov asarlarida peyzaj tasviri nafaqat badiiy bezak, balki qahramonlarning ichki dunyosi, ularning ruhiy kechinmalari va voqealarning kayfiyatini aks ettirish vositasi sifatida muhim o'rin tutadi. Tabiat manzaralari – tog'lar, daryolar, o'rmonlar va dashtlar – qahramonlarning hissiy holati bilan uyg'unlashadi, voqealarning dramatik qarama-qarshiligini kuchaytiradi va falsafiy mazmunni boyitadi. Shuningdek,

Aytmatov peyzaj orqali milliy madaniyat, tarixiy kontekst va ekologik uyg'unlikni ham aks ettiradi.

Tabiat tasvirlari qahramonlarning hayotiy tajribalari va ma'naviy izlanishlarini ochib beradi, o'quvchiga inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni his qilish imkonini beradi. Shu jihatdan, Aytmatov asarlaridagi peyzaj tasviri adabiyotda qahramon psixologiyasi, milliylik va estetik didni ifodalashda o'ziga xos vosita sifatida ahamiyatga ega.

Chingiz Aytmatovning adabiy merosida peyzaj tasviri muhim badiiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Uning asarlarida tabiat manzaralari nafaqat voqealarning fonini yaratish bilan cheklanmaydi, balki qahramonlarning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari va hissiyotlarini ochib beruvchi vosita sifatida xizmat qiladi. Tog'lar, daryolar, o'rmonlar, dashtlar va qishloq manzaralari qahramonlarning kayfiyati va ruhiy holatiga moslashadi. Masalan, sokin va osoyishta tabiat tasvirlari qahramonlarning tinchlik, osoyishtalik va hayotiy uyg'unlik istagini aks ettirsa, bo'ronli, shiddatli tabiiy manzaralar ichki iztiroblar, muammolar va dramatik qarama-qarshiliklarni yanada kuchaytiradi.

Aytmatovning peyzaj tasvirlarida inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlik, insonning tabiiy muhitga hurmat bilan munosabati ko'p uchraydi. Qahramonlar ko'pincha tabiat bilan bir butun sifatida tasvirlanadi, bu esa asarga falsafiy va ma'naviy chuqurlik qo'shadi. Tabiat inson ruhiyati bilan uyg'unlashgan holda, uning ichki kechinmalarini va hayotiy qarorlarini aks ettiruvchi badiiy vositaga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Aytmatov, Ch. "Jamilia", Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2010.
2. Aytmatov, Ch. "Qora ko'l", Toshkent: Sharq, 2008.
3. Aytmatov, Ch. "Bo'ron", Toshkent: Ma'naviyat, 2012.
4. Aytmatov, Ch. "Cholpon", Toshkent: Yozuvchi, 2009.
5. Aytmatov, Ch. "Qorako'l", Toshkent: Akademnashr, 2011.
6. To'xtaboyev, O. "Chingiz Aytmatov badiiy uslubi", Toshkent: Fan, 2007.
7. Mirziyoev, S. "O'zbek adabiyoti va tabiat tasviri", Toshkent: Sharq, 2015.
8. Ahmedov, I. "Adabiy peyzaj va simbolika", Toshkent: Yangi asr, 2013.
9. Rasulov, M. "Chingiz Aytmatov: inson va tabiat", Toshkent: Fan va Hayot, 2014.

10. Karimov, T. “Peyzaj tasviri o‘zbek adabiyotida”, Toshkent: Ma’naviyat, 2012.
11. Normatov, D. “Milliy madaniyat va adabiyot”, Toshkent: Akademnashr, 2010.
12. Sobirov, A. “Aytmatov asarlarida ekologik mafkura”, Toshkent: Fan, 2016.
13. Xasanov, B. “Adabiyotshunoslikda peyzaj tahlili”, Toshkent: Ilm, 2011.
14. Yo‘ldoshev, R. “Chingiz Aytmatov va zamonaviy adabiyot”, Toshkent: Yozuvchi, 2013.
15. Qodirov, S. “Adabiyot va falsafiy tafakkur”, Toshkent: Sharq, 2014.